

Wartości demokratyczne w procesie integracji europejskiej Ukrainy

Celem niniejszego artykułu jest analiza osobliwości procesu integracji europejskiej Ukrainy. Autor zwraca uwagę na współzależność procesów eurointegracyjnych ze становieniem instytucji demokratycznych na Ukrainie. Szczególną uwagę poświęcono sferze wartości procesu integracji Ukrainy. Autor stwierdza, iż wartości demokratyczne są dominantą duchowej tożsamości Ukrainy, jej kultury duchowej. Dlatego Ukraina rozpatruje wejście w struktury UE jako wybór cywilizacyjny. Autor podkreśla ważną rolę tego państwa dla Unii Europejskiej, ponieważ Ukraina stała się forpostem cywilizacji zachodniej. Ukraińcy dążą do swobód obywatelskich, pluralizmu, tolerancji, praworządności, solidarności, równości, dlatego nie biorąc pod uwagę kryzys Unii Europejskiej, eurointegracyjne aspiracje Ukraińców są dla nich priorytetem. Autor twierdzi, iż pomyślny proces integracji europejskiej Ukrainy jest ważnym również dla samej Europy. Jeśli Ukraińcy nie zbudują prawdziwej demokracji, a UE nie potrafi wesprzeć Ukrainy w tym kierunku, przed Rosją otworzy się droga do panowania w Europie, co zniszczy projekt polityczny Unii Europejskiej.

Słowa kluczowe: demokracja, wartości demokratyczne, bezpieczeństwo narodowe, tożsamość narodowa, wybór cywilizacyjny.

Analiza badań. Wieloaspektowa problematyka europejskiej integracji Ukrainy jest ciągle pod szczególną uwagą ukraińskich naukowców (w okresie 1990–2010). Najbardziej dyskutowane w kołach naukowych są kwestie o charakterze zewnątrzpolitycznym (również geopolitycznym) i ekonomicznym oraz te związane z bezpieczeństwem. Naukowcy zajmujący się tą problematyką badawczą to I. Burakowskyj, O. Bielow, O. Własiuk, A. Galczynskyj, J. Goriunow, G. Zelenko, O. Kowaliow, A. Kołodij, W. Kopijka, S. Pyrozkow, Ł. Piliajew, W. Poselskyj, T. Szykarenko, G. Jaworska. Osobnym, bardzo ważnym kierunkiem w badaniach nad integracją europejską Ukrainy, z punktu widzenia bezpieczeństwa, jest kwestia euroatlantyckiej integracji Ukrainy. Możemy wymienić prace takich znanych ukraińskich naukowców jak: W. Gorbunin, W. Badrak, O. Ogryzko, O. Jirzak, O. Suszko, O. Jytwynenko, J. Palij, O. Czałyj, O. Szaszmur.

Wiele prac naukowych poświęcono становieniu europejskiej tożsamości Ukrainy, różnorodnym problemom o charakterze kulturalnym, dotyczącym europejskiej integracji państwa. Są to między innymi prace takich autorów jak T. Wozniak, G. Dziuba, J. Grycak, M. Rzułyński, S. Zdioruk, N. Zemziulin, M. Karpenko, G. Kasjanow, A. Kołodnyj, P. Kononenko, W. Kremenj, S. Krymskyj, A. Kudriaczenko, M. Popowycz, M. Riabczuk, M. Stepyko, A. Tamm, W. Tokman. Ze względu na aktualność pytania integracji europejskiej Ukrainy, warto też zwrócić uwagę na materiały ze środków masowego przekazu, opinii ekspertów oraz wystąpień publicznych przedstawicieli różnych sił politycznych.

Celem danego artykułu jest analiza wpływów eurointegracji Ukrainy na rozwój demokracji w sferze instytucjonalnej i światopoglądowo-wartościowej, a także rola Ukrainy w światowym systemie bezpieczeństwa w kontekście trwającej agresji Federacji Rosyjskiej. Mniej uwagi poświęca się wpływom europejskiej integracji na становienie instytucji demokratycznych, na wewnętrzne polityczne problemy państwa i wzajemne oddziaływanie czynników zewnętrznych i wewnętrznych procesu państwowotwórczego końca XX – pocz. XXI w.

Formułowanie problemu badawczego. Aby przeanalizować powiązanie eurointegracyjnych procesów ze становieniem demokratycznych instytucji na Ukrainie i ukraińską sferą polityczną, trzeba podkreślić dwa kluczowe aspekty wspomnianego problemu – państwowo – polityczny i społeczno-wartościowy. Pierwszy aspekt polega na kształtowaniu się europejskich modeli w sferze instytucjonalnej i w systemie władzy państwowej oraz możliwe przybliżenie ich do wzorów UE. Społeczno-wartościowy aspekt procesów eurointegracyjnych Ukrainy odzwierciedla natomiast становienie europejskiego systemu wartości w ukraińskim społeczeństwie.

Wyżej wymienione aspekty są mocno i w skomplikowany sposób powiązane między sobą – w różnym czasie wychodzą (w kolejności lub jednocześnie) na pierwszym plan społeczno-politycznych procesów. Jak podsumowuje badacz O. Sakało: „*analizując przyczyny, przebieg oraz istotę rewolucyjnych przekształceń na Ukrainie, które rozpoczęły się na Euromajdanie w listopadzie 2013 roku, wielu naukowców uważa, iż dążenie do wartościowych zmian było zarazem podstawą, celem, a także wyjaśnieniem tych wszystkich wydarzeń. To właśnie wartości europejskie były często nazywane motywacją i celem, do którego skierowane dążenia większej części ukraińskiego społeczeństwa*” [10, s. 106–109].

Znany ukraiński badacz M. Stepyko w swojej monografii „Ukraińska tożsamość: fenomen i zasady kształtowania” (2011) gruntownie przeanalizował wartościowy aspekt europejskiej integracji Ukrainy. Autor słusznie zaznacza, że europejski wybór Ukrainy jest „ogólnonarodowym wyborem określonego systemu wartości: indywidualnego przedsiębiorstwa, profesjonalizmu, korporatyzacji, państwa prawnego, dynamicznej etyki i kultury, procedur pokojowego osiągnięcia zgody społecznej itp” [11, s. 196–336].

Jak pokazuje M. Stepyko, wartości – to termin zachodni, który oznacza istniejące, ciągle odnawiane i podlegające dyskusji jakości, które człowiek dobrowolnie wybiera i za pomocą których buduje swoje życie. Głównymi charakterystykami owych wartości są – ruchliwość, racjonalny charakter, możliwość niesystemowego łączenia. Wartości są podstawowymi w atlantyckiej cywilizacji (geopolityczna przestrzeń, która rozprzestrzenia się wokół Oceanu Atlantyckiego (USA, Europa Zachodnia). Idee oraz ideologie są z kolei priorytetami eurazyskiej cywilizacji (geopolityczna przestrzeń, która wiąże się z Rosją, Białorusią, Ukrainą oraz Europą Wschodnią).

M. Stepyko podkreśla fundamentalny charakter proeuropejskiego wyboru Ukrainy. Autor uważa, że ten wybór ma raczej kulturowo-polityczny, niż geopolityczny charakter. Zdaniem autora, skutkiem proeuropejskiego wyboru Ukrainy jest długofalowa strategia cywilizacyjnego rozwoju państwa. Nie jest to wybór pomiędzy Rosją a USA (możliwe, że tych państw już za 200 lat nie będzie), między Europą a Azją (ponieważ ich przestrzenna izolacja zniknie), czy nawet atlantyzmem a eurazjatyzmem. Jest to wybór między dwoma kulturowymi typami cywilizacji, z których jeden przetrwa i będzie istnieć (nawet i przez 300 lat). Zatem wybór geopolityczny rozkładamy na dekady, a kulturowo-polityczny – na stulecia [11, s. 196–336]. Można też się zgodzić z opinią innego ukraińskiego badacza A. Kudriaczenco w temacie współzależności rozwoju demokracji z wartościami europejskimi. Autor uważa, że „*stanowienie wartości demokratycznych dla Ukrainy, która wybrała integrację we wspólnotę europejską, ma charakter cywilizacyjny i oznacza perspektywę dalszego rozwoju społecznego*” [5].

Ogólnie proces europejskiej integracji Ukrainy w okresie od wznowienia niepodległości państwa był skomplikowany i czasami sprzeczny. Za początek tego procesu możemy uznać datę wcześniejszą niż proklamowanie niepodległości Ukrainy i powstanie UE w obecnym kształcie (uchwalenie Traktatu z Maastricht). Punktem odniesienia jest 25 grudnia 1990 roku, kiedy to Rada Najwyższa URSS wydając postanowienie [9] przekazała rządowi: „*skierować wszystkie wysiłki w celu zabezpieczenia bezpośredniego udziału URSS w ogólnoeuropejskim procesie i strukturach*” [4, s. 369], nie biorąc pod uwagę niektórych zastrzeżeń, a nawet obaw czołowych światowych potęg (między innymi USA) dotyczących zdobycia przez Ukrainę niepodległości. Po jej ogłoszeniu wspólnota światowa uznała Ukrainę za państwo niepodległe. Takie uznanie stało się solidnym fundamentem dla dalszej europejskiej integracji państwa.

Znaczny postęp w europejskiej integracji nastąpił, kiedy Ukraina zrezygnowała z broni nuklearnej, co potwierdziło podpisanie memorandum Budapeszteńskiego w grudniu 1994 roku [7] (okazało się, że po dwudziestu latach od podpisania tej umowy tylko Ukraina wykonała swoje zobowiązania). Jednak memorandum budapeszteńskie stało się wydarzeniem, po którym europejska polityka zmieniła się, jak zauważa naukowiec W. Denysiuk, od „*obojętoci i spostrzegania*” do bardziej konstruktywnej współpracy [1, s. 21–27].

Za podstawę procesu europejskiej integracji Ukrainy ukraińscy badacze uważają system wartości, który łączy większość obywateli Ukrainy z mieszkańcami państw UE. Właśnie głęboka światopoglądowa wspólnota z Europą oraz dążenia przedstawicieli różnych warstw społeczeństwa do integracji ze wspólnotą europejską stały się siłą napędową Rewolucji Godności i późniejszych pomyślnych kroków integracyjnych.

W tym kontekście warto podkreślić zasadniczą rolę wartości w tworzeniu oraz funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Wartości europejskie, czytając podstawowe dokumenty UE – to te fundamentalne zasady, które są podstawą UE i wszystkich aspektów jej funkcjonowania. Jak wyjaśnia w swojej pracy kierownik Europejskiej Akademii (Berlin), profesor E. Stratenschulte „*Unia Europejska jest wspólnotą wartości. W artykule 6 Traktatu z Amsterdamu (Treaty of Amsterdam 1997) jest rzetelnie zaznaczono: „UE opiera się o zasady swobody i demokracji, szacunku do praw człowieka, rządów prawa; te zasady są równie respektowane wszystkimi państwami członkowskimi UE”* [12, s. 25]. Artykuł 2 obowiązującego Traktatu z Lizbony (2007) (będącego faktycznie czymś w rodzaju konstytucji dla UE) głosi: „*Unia została założona na podstawie wartości, m.in. poszanowanie ludzkiej godności, swobody, demokracji, równości, nadrzędności prawa, poszanowania praw człowieka, a zwłaszcza mniejszości narodowych. Te wartości są jednakowe dla wszystkich państw członkowskich UE, gdzie istnieje pluralizm, zakaz wszelkiej dyskryminacji, tolerancja, praworządność, solidarność oraz równość kobiet i mężczyzn*” [3].

Wartości będące podstawą UE mają swoje korzenie w europejskiej historii i kulturze.

Jak pisze E.Stratenschulte „Unia Europejska nie wynalazła i nie opracowywała tych podstawowych wartości. Odwrotnie: są one częścią spadku europejskiego. Na końcu XVIII wieku Francuska rewolucja 1789 roku i pierwsza polska konstytucja 1791 roku stały się kamieniem węgielnym europejskiego porządku konstytucyjnego i wartościowego. Swobody obywatelskie, demokracja i zasady państwa prawnego później były wprowadzane w coraz większej ilości państw, i obecnie stały się wartościami każdego człowieka – członka UE” [13, s. 1].

Wartości UE są opisane w Karcie Praw Podstawowych, podpisanej w 2000 roku, która weszła w życie 1 grudnia 2009 roku (razem z Traktatem z Lizbony – podstawową umową dotyczącą zasad funkcjonowania UE). Pierwsze sześć rozdziałów poświęcono wartościom UE m.in:

- godności człowieka,
- wolności,
- równości,
- solidarności,
- praw obywatelskich,
- wymiaru sprawiedliwości.

Ostatni, siódmy rozdział Karty reguluje i wyjaśnia zastosowanie dokumentu.

Wartości UE mają także niereligijny i ponadnarodowy charakter. Pierwsza cecha – świeckość – wskazuje na wysoki stopień modernizacji społeczeństwa, dla którego religia w większości przypadków weszła w sferę życia prywatnego. Druga cecha może być poddana zmianom w rezultacie agresywnych zewnętrznych działań. Rzeczywiście nowa, niestabilna europejska rzeczywistość XXI wieku, na kształtowanie której wpływa agresywna polityka Rosyjskiej Federacji, wymaga przemyślenia i ponownego zwrócenia uwagi na narodowo-patriotyczne wartości państw członkowskich UE. Ten proces ma bardzo ważne znaczenie dla przyszłości UE, ponieważ jego skutki w znacznej mierze zadecydują na ile pomyślnym będzie reformowanie nowej Europy, która mogłaby efektywnie przeciwdziałać zagrożeniom zewnętrznym. Jednym z najważniejszych zadań, z którymi muszą się zmierzyć państwa członkowskie UE, jest skuteczna transformacja odśrodkowych, nacjonalistycznych sił chroniąc jednocześnie ich potencjał mobilizacyjny i konsolidacyjny.

Większość Ukraińców łączy z Europejczykami wspólny system wartości i światopoglądów, który ma swoje korzenie w starożytnej i nowoczesnej historii Ukrainy. Jest to widoczne w nastrojach politycznych i zachowaniu większości obywateli Ukrainy po uzyskaniu niepodległości, a także w podstawowych dokumentach tego państwa. Wśród fundamentalnych ukraińskich wartości zawartych w konstytucji, możemy wymienić:

- Państwowość narodowa – suwerenność, niepodległość, integralność terytorialna Ukrainy, nietykalność granic i jej demokratyczny, społeczny, prawny charakter (art. 1–2 Konstytucji Ukrainy);
- Człowiek, jego prawa i swobody, życie i zdrowie, godność, nietykalność i bezpieczeństwo (art.3 Konstytucji Ukrainy);
- Tożsamość narodowa Ukraińskiej nacji – język ukraiński, świadomość historyczna, duchowość, tradycje i kultura (art. 10–11 Konstytucji Ukrainy).

Porównując zasady i wartości zawarte w Konstytucji Ukrainy do rzeczywistości społeczno-ekonomicznej i politycznej możemy stwierdzić, iż są one, jak dotąd deklaracjami i nie odpowiadają realnej polityce władzy państwowej. Zwłaszcza dotyczy to zapisów o społecznym charakterze państwa i gwarancjach społecznych dla obywateli, co miałyby potwierdzenie praktycznego zastosowania zasad godności i równości.

Oprócz tego, zasadną wydaje się krytyka narodowo-patriotycznych sił odnośnie praktyki politycznej władz. Twierdzą oni, że niewystarczającą uwagę przydziela się obronie ukraińskiej nacji, tożsamości, kultury i jej składowych. Warto także wspomnieć o zasadzie solidarności, na którą kładzie się szczególny akcent w UE (zawartej w 4 rozdziale Karty Praw Podstawowych UE dotyczący warunków pracy obywateli) i brak takiego przestrzegania na poziomie konstytucyjnym oraz w praktyce na Ukrainie. To właśnie w ochronę osobistych interesów obywateli wkraczają ukraińskie narodowo-patriotyczne organizacje (np.: Prawy Sektor). W tych dwóch aspektach ponadnarodowa polityka UE wydaje się bliżej do programów współczesnych ukraińskich patriotyczno-nacjonalistycznych sił, niż do oficjalnego dyskursu w państwie.

W ten sposób europejskie wartości, będące podstawą światopoglądową UE oraz siłą napędową europejskiej integracji Ukrainy, stają się mocnym fundamentem procesu akcesji Ukrainy do nowoczesnej Europy. Europejskie wartości są organiczne dla Ukrainy, dlatego wprowadzenie ich na teraźniejszym etapie

– oznacza przede wszystkim mocne ich utrwalenie, a przez to pozbycie się starych praktyk rosyjsko-radzieckiego dziedzictwa. Przeszkodą na tej drodze może być kulturowa orientacja części ludności na Rosję, zbyt wielkie oczekiwania od europejskiej integracji, brak wiedzy o instytucjach UE i NATO, wysoki stopień korupcji ukraińskiej władzy. Nie biorąc pod uwagę ich ważności, wszystkich da się uniknąć pod warunkiem wzrostu konsolidacji społeczeństwa i pierwszych pomyślnych efektów zbliżenia się z UE. Z drugiej strony, w warunkach rosnącej agresji Rosyjskiej Federacji w UE pojawia się nowy motyw szybszej integracji Ukrainy, ponieważ jest to państwo forpostem na drodze rosyjskiej ekspansji i odznacza się gotowością szybkiej obrony swojej integralności i wartości wspólnych z europejskimi.

Agresywna ekspansywna polityka Rosji jest największym zagrożeniem zarówno ukraińskiej integracji, jak i samej Unii Europejskiej. Możemy zgodzić z opinią naukowców, ekspertów i polityków z różnych państw, którzy twierdzą, że Ukraina jest tylko pierwszym obiektem rosyjskiej ekspansji. Bezsilność UE we wspieraniu Ukrainy (między innymi militarnie) otwiera Rosji drogę do panowania nad Europą i niszczy projekt polityczny UE w jego teraźniejszym kształcie. Zdaniem politologa S. Nowoprudskogo *„Los sprawił, iż Ukraina okazała się areną rewanzu imperialnej Rosji, która stara się przykryć krach swojej postradzieckiej państwowości poprzez iluzję walki z wyimaginowanym zewnętrznym wrogiem. Ukraina również stała się forpostem europejskiej identyfikacji. Przegrywając Ukrainę, Europa przegra siebie samą. Jeśli Europa nie zmoże ochronić integralność terytorialną państwa, które dąży stać się częścią europejskiej cywilizacji, to nie ma żadnych gwarancji, iż Europa ochroni inne państwa europejskiego wyboru, a nawet państwa członkowskie UE”* [6]. Ukraina jest zatem przednią flanką walki przeciwko antymodernej ekspansji Rosyjskiej Federacji, a tym samym rośnie jej znaczenie w przeciwdziałaniu głębokiemu kryzysowi cywilizacyjnemu. Zdaniem badacza J. Fiszer, *„to co się dzieje na Ukrainie, stanowi test dla UE i NATO. Pokazuje, na ile są one spójne i gotowe do współpracy oraz czy potrafią prowadzić wspólną politykę i mówić jednym głosem. Niestety ten dla UE i NATO jest niepomysłny. Mamy do czynienia z kryzysem UE i NATO”* [14, s. 86].

Obecnie Zachód traci swoją pozycję w porządku międzynarodowym. Jeśli USA nadal pozostają potęgą światową, to Europa wciąż jest „karłem politycznym” [15, s. 31] niezdolna do politycznego oddziaływania i zapobiegania wyzwaniom, które zagrażają cywilizacji zachodniej. Jak pisze R. Kuźniar w monografii *„Europa w porządku międzynarodowym”*: *„trzeba zacząć od przywrócenia funkcjonalności Unii, co nie będzie zadaniem łatwym... Trudno orzec, czy to jeszcze możliwe, czy też konieczne będzie poszukiwanie innej formy instytucjonalnej. Odpowiedź zależy od tego, czy to, czego jesteśmy świadkami, to przejściowa choroba europejskiego organizmu i kryzys samej formy, czy też wypalanie się europejskiego „cywilizacyjnego paliwa termojądrowego”* [17, s. 11].

Naukowcy wyodrębniają cały szereg kryzysów w procesie integracji europejskiej.

Warto tutaj bliżej się przyjrzeć monografii *„Kryzysy w procesie integracji europejskiej i sposoby ich przewyżyczenia”*, która jest efektem projektu badawczego zrealizowanego w Instytucie Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie wzięło udział 28 pracowników naukowych posiadających bogaty dorobek w badaniach nad integracją europejską [16]. Jest to kompleksowa analiza zjawisk kryzysowych w UE. Została podjęta próba określenia natury, roli, uwarunkowań, następstw kryzysów, a także sposoby ich przyzwyciężenia. Zespół badawczy przeanalizował różne aspekty współczesnego rozwoju europejskiego, a zwłaszcza teoretyczny, historyczny, ekonomiczny, finansowy, społeczno-polityczny itp. Chociaż niektóre wnioski naukowców są raczej powodem do podalszych dyskusji i badań, niż niepodważanym faktem naukowym, jednak ten projekt jest niezwykle ważnym dorobkiem naukowym.

Najbardziej dyskusyjnym jest artykuł P. Borkowskiego, poświęcony perspektywie teoretycznej kryzysów integracji europejskiej. Zdaniem autora potrzebna jest spójna i atrakcyjna narracja o jednoczącej się Europie. Mimo różnych wariantów takiego scenariuszu, trzeba zauważyć, iż jedność między wszystkimi państwami można osiągnąć nie poprzez narzucanie z góry propagandowych idei i scenariuszy, a poprzez wspólnotę postępu historycznego i celów. Ale obecny test na wytrwanie dla Europy spowodowany agresją rosyjską, zdalny zaproponować Europie i Europejczykom (również i Ukraińcom) taki naturalny jednoczący scenariusz.

M. Nadolski w swojej analizie zjawisk kryzysowych z perspektywy historycznej słusznie zaznacza, iż wszystkie przeszkody i zahamowanie w procesie integracji europejskiej zawsze są niwelowane przez jej pozytywne rezultaty. A z ciągiem czasu czynniki destrukcyjne tracą swój potencjał i stają się czynnikami zmian, wzmacniającymi jedność i spójność Europy.

Badacz K. Szewior rozpatruje aktualną kwestię w swoim artykule, poświęconym czynnikom społecznym kryzysu UE. Możemy zgodzić się z jego zdaniem, iż jeden z głównych problemów UE polega

na tym, iż liberalne przekształcenia odbywające się w sferach ekonomicznej i społecznej państw UE, stanowią wyzwanie dla utrzymania osiągniętego stanu socjalnego bezpieczeństwa a także dla wartości europejskich, o których już wspominaliśmy w niniejszym artykule. K. Szewior uważa, iż kryzys społeczny na trzech poziomach: unijnym, ponadnarodowym, narodowym jest skutkiem braku równowagi między tempem i głębokością integracji gospodarczej, a integracją społeczną. Autor zauważa, iż polityka społeczna nie koryguje rynków, a stara się do niego dostosować. Powrót do tradycyjnych europejskich wartości społecznych, łącznie z solidarnością i sprawiedliwością społeczną, mógłby nadać nowego pozytywnego impulsu w rozwoju europejskiej wspólnoty. Jak już podkreślaliśmy, właśnie społeczny czynnik jest główną przyczyną decyzji, która zapadła na referendum Wielkiej Brytanii.

Kolejnym ważnym opracowaniem jest artykuł autorstwa M. Poboży, gdzie przeanalizowano kryzys strukturalny integracji europejskiej. Autor wnioskuje, iż źródłem kryzysu strukturalnego w Unii Europejskiej nie jest kryzys finansowy. Wiąże się on raczej z brakiem wizji rozwoju politycznego, brakiem rozwiązań instytucjonalnych odpowiadających wyzwaniom integracyjnym oraz stopniowi zaawansowania procesów integracyjnych w sferze gospodarczej i społecznej.

M. Witkowska w swoim wyświetla problem braku demokracji w UE. Autorka wnioskuje, iż ważnym jest stanowienie demokracji na poziomie ponadnarodowym, nie tylko krajowym. Wśród przyczyn, co spowodowały taką sytuację, autorka wymienia brak jedynej ogólnoeuropejskiej wspólnoty politycznej, brak mechanizmu zabezpieczającego odpowiedzialność urzędników przed społeczeństwem, brak konkurencji różnych idei i poglądów w dyskursie poświęconym rozwiązaniu społeczno-ekonomicznych problemów UE i sposób jego dalszego rozwoju.

Kolejnym poważnym wyzwaniem dla UE jest kryzys aksjologiczny, który omawia w swoim artykule W. Lewandowski. Autor zauważa, iż pomimo deklarowanego jedynego systemu wartości europejskich, tak naprawdę istnieją spore różnice między państwami członkowskimi UE w historycznym rozumieniu prawa, miejsca jednostki ludzkiej w społeczeństwie, religijnych zasad, a także rozumienia współczesnych problemów, takich jak migracja, rozszerzenie UE, potrzeba w stworzeniu bezpieczeństwa zbiorowego jako odpowiedź rosyjskiej agresji.

Także warto zwrócić uwagę na to, iż autorzy wyżej wspomnianej monografii, przedstawiają państwo, które aktywnie broni swojego miejsca w Unii Europejskiej, stara się zająć jedno z czołowych miejsc we Wspólnocie, a także opracowuje i wprowadza w życie swoją europejską misję. Polscy naukowcy i eksperci często są krytycznie nastawieni do opinii naukowców z Europy Zachodniej, które poprzez polityczną koniunkturę idealizują niektóre procesy europejskie. Polscy badacze ostro krytykują politykę Brukseli w stosunku do Federacji Rosyjskiej i twierdzą, iż trzeba podejmować bardziej zdecydowane działania, a więc są oni solidarni w tej kwestii z wieloma ukraińskimi, amerykańskimi naukowcami i ekspertami.

Naprzekąd naukowiec z Instytutu Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk J. Fiszer jest przekonany, iż największym czynnikiem destabilizującym Europę jest agresja Rosji. Autor uważa, iż „z Rosją pod władzą Władimira Putina, a również z samym W. Putinem trzeba rozmawiać za pomocą siły, nie tylko argumentów, których Rosja nie akceptuje. Trzeba sprowadzić Rosję na prawidłową drogę, stosując wszystkich sposobów – dyplomatycznych, ekonomicznych oraz wojskowych” [14, s. 83–208].

Pomimo kryzysów eurowspółpracy UE zderzyła się z kryzysem migracyjnym. Zarówno UE, jak i większość państw członkowskich zdawały się traktować narastający kryzys migracyjno-uchodźczy jako przejściowy problem związany z konfliktami, które były następstwem fiaszka „arabskiej wiosny”. Jednak w drugiej połowie 2015 roku powszechny stał się pogląd, że ten kolejny kryzys, nakładający się na wcześniejsze – rozpoczęte w roku 2008 i 2009 – jest jednym z poważniejszych od czasów powstania Wspólnoty i zawiera w sobie potencjał mogący doprowadzić do jej rozpadu. Ten kryzys postawił w ostrym świetle sprawę „europejskiej tożsamości” – tego, co tak naprawdę oznacza oraz czy w dzisiejszej UE panuje co do jej treści jakaś elementarna zgoda [17, s. 11]. Oprócz tego ten kryzys doprowadził do aktywizacji prawych sił, które zyskują coraz większe poparcie w społeczeństwach.

Następnym problemem, który wpłynął na geopolityczne znaczenie UE i osłabił jego fundament, stał się Brexit. Wyniki referendum Wielkiej Brytanii przeprowadzonego w czerwcu 2016 o wyjściu tego państwa z UE nie stanowią bezpośredniego zagrożenia w istnieniu UE. Jednak mimo tego decyzja, która zapadła podczas referendum jest wskaźnikiem poważnych zjawisk kryzysowych, które są charakterystyczne nie tylko dla Europy Zachodniej, ale i dla Europy w całości, państw postkomunistycznych i USA. Chodzi o zwiększenie politycznego, ekonomicznego, kulturalnego rozłamu pomiędzy ludnością a narodowymi i międzynarodowymi elitami. Znaczący brytyjskiej i europejskiej polityki W. Pastuhow pisze: „Głosowanie o Brexit stało się wybuchem zakumulowanej energii protestu. To nie miało nic wspólnego z Unią i

europolitykami. To była stricte wewnętrzna rewolucja, w które najniższe i średnie warstwy ludności powstały przeciwko londyńskiego establishmentowi. UE nie była przyczyną, a raczej pretekstem dla powstania. I to łączy Brexit z ukraińskim Euromajdanem”(...) O głównym powiedziano zbyt mało. Podstawowym problemem, moim zdaniem, jest kryzys brytyjskiego systemu politycznego, co jest odzwierciedleniem ogólnego kryzysu euroatlantyckiej cywilizacji” [8]. W taki sposób, proeuropejska Ukraina jest czynnikiem przeciwdziałającym głębokiemu cywilizacyjnemu kryzysowi, powstanie którego wymaga modernizacji euroatlantyckiej wspólnoty w sferach: politycznej, ekonomicznej i bezpieczeństwa.

Podsumowanie. Nie biorąc pod uwagę charakter kryzysów, przeanalizowanych w monografii zbiorowej, żaden z nich nie ma charakteru krytycznego dla istnienia Unii Europejskiej. Taki wniosek możemy zrobić na podstawie tego, iż istnienie UE zależy od społeczeństw i rządów wielu krajów członkowskich, które mają swoje ważne przyczyny aby pozostać w UE, i są zainteresowane w tym, żeby dezintegracja europejska nie pogłębiała. Najbardziej niebezpiecznym dla UE byłby podział pomiędzy potężnymi koalicjami państw członkowskich w kwestii polityki zagranicznej, a zwłaszcza polityki do Rosyjskiej Federacji.

Również czynnik euroatlantycki łączy wszystkie państwa członkowskie w Unii Europejskiej. To właśnie członkostwo w NATO powoduje potrzebę realizacji jedynej europejskiej polityki zewnętrznej. Co więcej, właśnie wyzwanie płynące z rosyjskiej agresji może zjednoczyć oraz modernizować Unie Europejską. Ponieważ realne zagrożenie dominacji Rosji w Europie może konsolidować różne państwa. Unikalna rola Ukrainy na krawędzi walki z zagrożeniem RF, a przez to potrzeba w obronie wartości i zasad europejskich – wszystko to może sprzyjać szybszej integracji tego państwa z UE. Osobne wewnętrzne problemy Wspólnoty nie mogą znacząco wpłynąć na europejską integrację Ukrainy, a konieczność wsparcia Ukrainy przed agresją Federacji Rosyjskiej mogą wywierać pozytywny wpływ na ten proces.

Nie zważając na stan kryzysowy UE, kierunek polityki zagranicznej Ukraina pozostaje niezmiennym. Proeuropejskie aspiracje Ukraińców są przede wszystkim wyborem cywilizacyjnym. Jest to wybór między dobrem a złem, między swobodą a niewolnictwem – przynajmniej tak traktują tę sytuację żołnierze, którzy wrócili z rosyjsko-ukraińskiej wojny.

Literatura

1. Денисюк В. Далекий обрій європейський / В. Денисюк // Політика і час. – 2001. – № 9. – С. 21–27.
2. Угода про асоціацію [Електронний ресурс] // Представництво Європейського Союзу в Україні : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu_ukraine/association_agreement/index_uk.htm
3. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (2010/С 83/01) [Електронний ресурс] // Офіційний вісник Європейського Союзу : веб-сайт Міністерства юстиції України. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/file/23491.pdf>
4. Копійка В. Європейський Союз: заснування і становлення : навч. посіб. / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. – К. : ІнЮре, 2001. – С. 369.
5. Кудряченко А. Зasadничі демократичні цінності та їх вплив на розбудову громадянського суспільства в країнах Європи [Електронний ресурс] / А. Кудряченко // Віче. – 2015. – № 2. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/4541/>
6. Новопрудский С. Проиграв Украину, Европа проиграет себя [Электронный ресурс] / С. Новопрудский // Новое время. – 2015. – 3 марта. – Режим доступа : <http://nv.ua/opinion/novoprudskiy/proigrav-ukrainu-evropa-proigraet-sebya-37096.html>
7. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_158
8. Пастухов В. Английский Майдан: записки постороннего [Электронный ресурс] / В. Пастухов // Русская служба Би-Би-Си. – 2016. – 11 июля. – Режим доступа : <http://www.bbc.com/russian/blog-pastoukhov-36765485>
9. Постанова Верховної Ради Української РСР «Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України в сфері зовнішніх зносин» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 5. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/581-12>
10. Сакало О. Європейські цінності: сутнісні основи та практичне втілення [Електронний ресурс] / О. Сакало. – Полтава : Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка, 2015. – С. 106–109. – Режим доступу : <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4335/1/Sakalo.pdf>
11. Степико М. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія / М. Т. Степико. – К. : НІСД, 2011. – 336 с.
12. Штратеншульт Е. Д. Європейський Союз – просто і зрозуміло. Факти і зв'язки / Е. Д. Штратеншульт. – К. : Фонд Фрідріха Науманна за Свободу, 2009. – С. 25.

13. Штратеншульте Е. Д. Європейський Союз – просто і зрозуміло. Факти і зв'язки / Е. Д. Штратеншульте. – К. : Фонд Фрідріха Науманна за Свободу, 2009. – С. 1.
14. Fiszer J. Kryzys integracji europejskiej czy kryzys Unii Europejskiej? / J. Fiszer // Przegląd Europejski. – 2015. – Nr. 3 (37). – S. 86.
15. Gnesotto N. Przyszłość Europy strategicznej. Polski Instytut spraw Międzynarodowych / N. Gnesotto. – Warszawa, 2012. – S. 31.
16. Kryzysy w procesie integracji europejskiej i sposoby ich przewycięzania / redakcja naukowa : Konstanty Adam Wojtaszczyk, Jadwiga Nadolska. – Warszawa: ASPRA-JR, 2015. – 438 s.
17. Kuźniar R. Europa w porządku międzynarodowym. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych / R. Kuźniar. – Warszawa, 2016. – S. 11.
18. Wojtaszczyk K. Kryzysy w procesie integracji europejskiej – istota i następstwa / K. Wojtaszczyk // Kryzysy w procesie integracji europejskiej i sposoby ich przewycięzenia / Red. K. Wojtaszczyk, J. Nadolska. – Warszawa, 2015.

Рудакевич Наталія. **Демократичні вартості в процесі європейської інтеграції України.** У статті досліджено особливості процесу європейської інтеграції України. Звернено особливу увагу на взаємозв'язок євроінтеграційних процесів зі становленням інститутів демократії в Україні. Більш детально розглянуто суспільно-вартісний аспект євроінтеграції. Стверджено, що демократичні принципи є домінантою української ідентичності, її духовної культури. Тому Україна розглядає входження до структур Євросоюзу як цивілізаційний вибір. Підкреслено важливу роль цієї держави для Європейського Союзу, оскільки Україна стала форпостом західної цивілізації на Сході Європи. Українці прагнуть громадянських свобод, плюралізму, толерантності, справедливого правосуддя, солідарності та рівності членів суспільства, тому, незважаючи на кризовий стан ЄС, бажання євроінтеграції для них залишається пріоритетом. Наголошено, що успіхи України в процесі євроінтеграції важливі і для Європи. Якщо українці не зможуть побудувати справжню демократію, а ЄС не зможе дієво підтримати Україну, Росія отримає шлях до панування в Європі, що в перспективі зруйнує політичний проект Європейського Союзу.

Ключові слова: демократія, європейські вартості, безпека держави, національна ідентичність, цивілізаційний вибір.

Рудакевич Наталья. **Демократические ценности в процессе европейской интеграции Украины.** В статье исследуются особенности процесса европейской интеграции Украины. Обращается особое внимание на взаимосвязь интеграционных процессов со становлением институтов демократии в Украине. Более детально рассматривается общественно-ценностный аспект евроинтеграции. Утверждается, что демократические принципы являются доминантой украинской идентичности, ее духовной культуры. Поэтому Украина рассматривает вхождение в структуры Евросоюза как цивилизационный выбор. Подчеркивается важная роль этого государства для Европейского Союза, потому что Украина стала форпостом западной цивилизации на Востоке Европы. Украинцы стремятся к гражданским свободам, плюрализму, толерантности, независимому правосудию, солидарности и равенству всех членов общества, поэтому, несмотря на кризисное состояние ЕС, желание евроинтеграции для них остается приоритетом. Утверждается, что успехи Украины в процессе евроинтеграции являются важными и для Европы. Если украинцы не смогут построить настоящую демократию, а ЕС не сможет действительно поддержать Украину, Россия получит путь к господству в Европе, что в перспективе разрушит политический проект Европейского Союза.

Ключевые слова: демократия, европейские ценности, безопасность государства, национальная идентичность, политический проект Европейского Союза, цивилизационный выбор.

Rudakiewicz Natalia. **Democratic Values in the Process of European Integration of Ukraine.** The article presents the analysis of European integration process of Ukraine and its peculiarities. The author pays attention to the relation between the process of European integration and implementation of democratic institutions in Ukraine. More precise research is dedicated to the axiological sphere of European integration of Ukraine. The author concludes that democratic values are the basis of Ukrainian identity and its spiritual culture. Therefore, Ukraine considers the accession to EU as a civilizational choice. The author underlines the importance of Ukraine for UE, because Ukraine has become a stronghold of the Western civilization. Ukrainians strive for civil liberties, pluralism, tolerance, rule of law, solidarity, equality, therefore, not taking into account the crisis of the European Union, the European integration aspirations of Ukrainians are a priority for them. The author claims that the success of Ukraine in European integration is important for Europe. If Ukrainian is not able to build true democracy, and EU is not able effectively support this state, Russia will get the path to domination in Europe, and in the long run destroy the political project of the European Union.

Key words: democracy, European values, national security, identity, civilizational choice.

Стаття надійшла до редколегії
11.02.2016 р.

